

Genomförda resor och besök längs Sävenån

Resorna vår grupp gjort som en del i studiecirkeln har i stort sett följt Sävans flöde med start vid Ljurhalla och slutat i Jonsered där sista vattenkraftverket ligger innan Sävån därefter flyter ut i Göta Älv vid Gamlestan strax norr om Tingstadstunneln. Nedan summeras lite information, fakta och intryck från dessa resor.

En viktig källa till historisk information har varit boken ”En omväg till Mior” skriven av Åke Carlsson och Claes Sjöstedt och utgiven 1981 och där vi nu med egna ögon kunnat uppdatera läget 2024, dvs ca 40 år senare. Det är från denna bok vi plockat en del historik som ingår i vår summering och i vissa fall ges hänvisning till sidnr i boken.

Källflöden i till Säven

Sävån börjar enligt Lantmäteriets karta ute på Vänga Mosse som en förlängning av Rölsbäcken och rinner sedan genom naturskyddsområdet fram till Vänga damm som ligger i anslutning till Vänga kyrka.

Utöver tillflödet från Sävån finns även ett antal övriga tillflöden till sjön Säven.

-Gräddån mynnar i Säven i Mjöshult

-Torvån mynnar NV om Mjöshult.

-Hestraån från Malsjön mynnar i Tämta.

-Vatten från Lida damm mynnar i Säven NÖ om Tämta

En mängd ytterligare tillflöden finns naturligtvis efter Sävans sträckning men det har vi inte hunnit utforska (ännu?)

Vänga kvarn besökt 242226 av Håkan

Vattnet passerar under den ”Gamla RV 42” där dammfästet är beläget och där vattnets leds via en tub till kraftverket inne i kvarnbyggnaden. Överflödsvattnet rinner i ån förbi kvarnkafeet som har servering på båda sidor om ån.

Resa 1

Sävsjöos

Utloppet från Säven strax norr om Ljurhalla badplats, Årredsvägen, precis till höger innan bron över Sävån. I dagsläget finns ett antal äldre byggnader som sannolikt innehållit bl a ett sågverk. Verkade nu mest utgöra lite förråd för div bråte. Enligt ”En omväg till Mior” har det här funnits flera verksamheter såsom en kvarn, och spånhyvel (se sid 53, 76). I området skall det enligt boken även funnits en kruttillverkning men här finns inga spår, bara namnet ”Krugårn (Krutgården) (sid 95-96)

Långareds damm

En fördämning skapar Långareds damm och här har det tidigare funnits en kvarn, såg mm (se sid 77) och i dagsläget finns det ett mindre vattenkraftverk. Här har vi inte haft tillträde. (Ev besök på gång)

Ljurs damm

Ljurs kvarn och kraftverk ligger vid utloppet av Ljurs damm. Enligt inhuggen text i stengrunden är kvarn- o kraftverksbyggnaden uppförd 1888. I dagsläget innefattar verksamheten bara ett kraftverk. En gammal turbin är synbar utanför byggnaden medan den som nu är i drift är belägen inne i kvarnbyggnaden. Om man går förbi byggnaden och vidare ca 200-300 m så kommer man till dammfästet för Ljurs damm.

Foto: Håkan Kjellquist

Greva Kvarn

I dagsläget finns ett kraftverk och ett sågverk på platsen men det har varit betydligt flera verksamheter längre tillbaks. Kraftverket matas från en fördämning ovanför det tidigare vattenfallet via en tub ner till kraftverksbyggnaden som ligger nedanför det tidigare vattenfallet. Träffade ägaren som var mycket trevlig och visade runt i omgivningarna. Han kunde ta emot besöksgrupper och hade mycket historia att berätta.

Herrevads Bro

Historisk plats, bro över Säreån. Här vann enligt historien Birger Jarl år 1251 ett avgörande slag mot en samling stormän, kallade folkungar, som samlat folk utomlands. Skyltar ute från vägen visar in till en parkering invid ett sågverk och därifrån är det några hundra meters väg över åkrarna ner till bron där informationsskyltar ger en summering av den historiska händelsen.

Melltorp Kraftverk

I dagsläget ser man i princip bara själva fördämningen och vattenintaget till en tub som leder till själva kraftstationen. Det ursprungliga fallhöjden i Melltorp var 16 m, oklart vad den officiella nivåskillnaden är idag. Normalt sett går det mesta av vattnet via tuben och kraftverket men vid vårt besök var det trots allt en hel del flöde genom fallet/forsen från överrinningen från fördämningen. Innan kraftverksbygget som blev klart runt 1930 fanns det både en kvarn och ett sågverk vid Melltorp.

Finnatorp

Vid Finnatorp finns både en gammal kvarnbyggnad (färdigställd 1856) men även ett sågverk och ett kraftverk. Kvarnen verkade vara ur drift men sågverket och kraftverket var i drift. Sågverket är ett av de två sågverk (Grevä o Finnatorp) som numera finns längs Säreån.

Foto: Håkan Kjellquist

Lida damm

(Flytta text?-Tillhör kraftverk i tillflöden till Sävån)

Nedlagt kraftverk nedanför dammen, vatten tuben avkapad vid turbinbyggnaden. Turbin, mm kvar inne i byggnaden och en transformator är fortfarande i drift o inkopplad på kraftledningen.

Resa 2

Hjultorp damm o kraftverk

Det första av två kraftverk i Vårgårda. Ligger på vänster sida av RV 42 när man kommer från Boråshållet. Ägaren till kraftverket bor enligt uppgift i det större herrgårdsliknande huset på andra sidan av Sävån och kraftverksfördämningen. Träffade bara någon form av skötselansvarig som bor i ett litet hus bredvid kraftverket, var tydligt irriterad av besökare.

Vårgårda kvarn

Kraftverk i tidigare Vårgårda havregrynskvarn där man på senare tid tillverkade "Vårgårdaris".

Industribyggnaderna och tillhörande kraftverk ägs numera av ett japanskt tobaksbolag. Området är inhägnad med vaktkur så man kunde inte komma in på fabriksområdet. Fördämningen är synlig från utsidan av staketet.

Spånga Kvarn

Spånga kvarn är nedlagd sedan länge, men byggnaden är kvar men dock eftersatt. Sävån passerar i en fors men man tycks ha byggt en kanal för att leda vattnet till kvarnbyggnaden som troligen drev ett vattenhjul, fallhöjden var enligt uppgift bara 1 m.

Notering: I forsen fanns två stenar strax nedströms kvarnen där Kari hamnade på tvären mellan dessa med en kajak och plurrade i vattnet för sisådär 25 år sedan. Spånga kvarn är vackert belägen, och ligger idag i ett naturskyddsområde längs Sävån. Kan säkert vara ett bra utflyktsmål för en promenad.

Lagmansholm Kraftverk

Även här har tidigare funnits kvarnar men i dagsläget finns endast ett obemannat kraftverk. Värt ett besök då det finns vackra stensättningar i form av ett dammfäste, följt av stenbroar/stenvalv över den öppna stensatta kanalen som leder fram vattnet till tuben som leder vattnet ner i kraftverket.

Ängatorp kvarn o kraftstation.

Mycket välbehållen byggnad och mycket prylar från kvarnens historik fanns bevarat, bl a den första turbinen som installerades mellan Säven och Mjörn år 1888. I dagsläget fanns två turbiner i drift. Träffade ägarna som var mycket vänliga och visade runt och även här kunde man gärna emot gruppbesök. Fanns en liten ö nedströms kraftverket där man kan sitta o fika vid vackert väder. Inne i kvarnbyggnaden hade man bl a en lista över alla verksamma vattenkraftverk i Säreån med uppgifter om produktion, mm. Man var i dagsläget oroade av eventuell kommande lagstiftning kring krav på återställande av den ursprungliga vattenvägen för att främja möjlighet till fiskvandring. Det finns en bro över Säreån vid kvarnen som är avstängd för biltrafik men det går bra att komma med bil från båda hållen för att besöka kvarnen till fots (max 50 m promenad). Man kan notera att fram till 1923 fanns ingen körbar bro utan då fick de bönder som kom från "fel håll" bära över säckarna med säd resp mjöl på en smal spång.

Foto: Håkan Kjellquist

Vittene kvarn

Kvarnbyggnaden och tillhörande damm mm revs när man byggde en ny bro över Säveån och man kunde därför knappt skönja några spår efter kvarnen.

Källafors Kraftstation

Här fanns en obemannad kraftstation och även en kvarnbyggnad som inte var i drift. Svårt att avgöra vad som fanns kvar från kvarntiden inne i kvarnbyggnaden. Kraftstationen verkade relativt modern. Detta är det sista kraftverket innan Säveån letar sig in igenom Alingsås och ut i Mjörn

Foto: Håkan Kjellquist

Utloppet inloppet till Mjörn

Säveån rinner ut i Mjörn, dvs Mjörn längst ut i Nolhaga-området och här finns en gångbro över ån, mycket båtplatser! Här finns en vandringsled på några km och inte långt bort ligger Nolhaga-parken och Nolhaga slott där man kan fika eller äta lunch, åtminstone sommartid.

Resa 3

Solvedens kraftstation

Solvedens kraftstation ligger vid Norsesund där Sävån lämnat Mjörn och kommit fram till sjön Lillelången. I förbindelsen mellan Lillelången och nästa sjö Sävålången finns en obemannad kraftstation med två turbinbyggnader.

Foto: Håkan Kjellquist

Tollereds kraftstation

Sävålången sträcker sig sedan förbi Tollerred där det i dagsläget finns ett modernt kraftverk med två turbiner. Kraftverk drivs av vatten som härstammar från sjöarna Ömmern och Torskabotten. Fallhöjden från Torskabotten till Sävålången är 60 m och detta är därmed den största enskilda nivåskillnaden längs Sävån. Vattnet leds i en lång tub från Torskabotten ända ner till kraftverken och passerar därmed igenom Tollerred och under E20 och är inte synbar. I Tollerred finns mycket industrihistoria som visar på vattenkraftens stora betydelse och inne i det gamla industriområdet norr om E20 ser man rester av den gamla ståltuben som ledde vattnet till det gamla kraftverket som nu är ett Industrimuseum som ingår i NAV. När museet är öppet kan man gå in och se hur ett äldre kraftverk fungerade men även hur vattenkraften var en förutsättning för industrialiseringen.

Torskabotten

Uppströms Torskabotten så finns det även där ett kraftverk, Torska Kraftverk, som nyttjar höjdskillnaden upp till Ömmern. Detta är mycket speciellt då turbinen är nedsprängd drygt 10 m i berget och där sedan en 25 m ?? lång tunnel/utloppskanal leder till Torskabotten. Detta ger en fallhöjd på ca 10 m.

Floda Kraftstation

Sävelången sträcker sig ner till Floda där Sävån fortsätter igen. Vid utloppet från Sävelången ligger Floda Kraftstation som är ett relativt modernt kraftverk. Vid sidan av kraftverket finns även en ny laxtrappa i modernt utförande som skall medge att lax och andra vandrande fiskar kan ta sig uppåt i vattensystemet.

Hillefors Kraftstation

Sävån rinner nu vidare längs ett naturskyddsområde och passerar då Hillefors Kraftstation. Även i Hillefors finns ett NAV-museum där man kan få lite mer historik kring verksamheterna som nyttjade vattenkraften från Sävån. För att möjliggöra fiskvandring finns ett litet delflöde som leds förbi kraftstationen via en liten grävd kanal/fors.

Hedefors kraftstation

I Hedefors ligger en mer modern kraftstation ihop med en grupp industri och affärsverksamheter. Här har man anordnat ett längre fri vattenväg från fördämningen till nerströms kraftverket. Eftersom fallhöjden är relativt stor går detta i en längre slinga för att få en lagom "forsväg" där fiskarna kan ta sig upp.

Jonsereds Kraftstation

Efter Hedefors rinner Sävån ut i sjön Aspen för att sedan fortsätta sin färd i Jonsered. Här ligger det sista kraftverket i Sävån och hela Jonsereds industriområde är ett resultat av vattenkraften som Sävån gett, både i form av ren vattenkraft och senare i form av kraftverk och elproduktion. Från Jonsered flyter sedan Sävån stilla och lungt genom Partille, Kviberg, Gamlestan och mynnar ut i Göta älv strax norr (uppströms) Tingstadstunneln.

Sammanställning tekniska data (Håkan)

Fyll på med vem som äger/är driftsansvariga o ev websida för mer info. Något mer som kan vara intressant i listan? Gör om till en tabell

Vänga kvarn:fallhöjd 5,0m, effekt 0,029Mw (161 m ö h)

Säven

Långared:fallhöjd 2,0m,effekt ?.

Ljurs damm:fallhöjd 3,0m,effekt 0,07Mw.

Greva såg:fallhöjd 6,7m,effekt?.

Melltorp:fallhöjd 15,3m,effekt 0,432Mw.

Finnatorp:fallhöjd 4,0m,effekt 0,082Mw.

Hjultorp 94m öh,fh 4,0m,effekt 0,3Mw.

Vårgårda grynkvärn Ingen bild,(inhägnat). 90m öh,fh 3,5m,effekt 0,53Mw.

Lagmansholm 82m öh,fh9,6m,effekt 0,53Mw.

Ängatorp 72m öh,fh 2,7m,effekt 0,075Mw.

Källafors 66m öh, fh 6,5m, effekt 0,830Mw

Mjörn

Lillelången

Solveden 58m, fh 5,0m, effekt 1,240Mw

Sävelången

Tollered 112m öh (Ömmern), fh 60m, effekt 3,060Mw.

Torska 123m öh, fh 10,2m, effekt 0,540Mw

Floda 53m öh, fh 2,5m, effekt 0,360Mw.

Hillefors 39m öh, fh 2,8m, effekt 0,160Mw

Hedefors 25m öh, fh 10,5m, effekt 3,115Mw

Aspen

Jonsered 13m öh, fh 8,0m, effekt 2,357Mw.

Säveåns småskaliga kraftverk producerar runt 15Mw ihop.

Småskaligt kraftverk = max 10Mw.

I Sverige finns 2100 vattenkraftverk, av dessa är 1900 småskaliga.

Dessa 1900 småskaliga kraftverk producerar ihop 4,3Twh. Vilket räcker till att försörja Stor-Göteborg med industri, eller till 860000 villor.

Utkast 1

Henry 241202